

Tájházaavató ünnep Dorozsmán

Csongrád megye tudományos életének kiválóságai mellett Szeged város és Szeged–Csanádi Egyházmegye képviselői is kitüntették jelenlétükkel Deli Albint és családját, majd a Keresztelő Szent János-templomban részt vettek a Márton Áron életművét bemutató előadáson 2017. június 23-án. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület eme jelentős rendezvénye talán az első, igazán nagy ívű esemény volt Kiskundorozsmán.

Deli Albin és felesége, Julia asszony Kiskundorozsmára költözését követően, 1991 óta foglalkoztatja Deli urat a település története. Figyelmes szorgalommal jegyzetelte a helyi idősebb lakosok emlékezéseit az általuk még megélt eseményekről, használt tárgyaikról, Dorozsma település létrejöttéről, alakulásáról, és ismert kutatók forrásmunkáiból merített. Kutatómunkájával egy időben gyűjteni kezdte a település történetével összefüggő néprajzi tárgyakat. Sokszor a fordítottja is előfordult, ajándékba, adományként kapott valamit. Ilyen például az a néhány régi fatábladarab, amelyre két név van mívés betűkkel bevésvé. Kutatni kezdett a nevek után. Meglepetésére kiderült: az egykori főbíró táblái állnak előtte darabokban. Összeállította, a hiányzó részeket pótolta, restaurálta. Öröme, Dorozsma történetéből értékes tárgyi emléket sikerült az enyészettől megmentenie, a főbírói táblát.

Egyesületünk tájházaavató és Márton Áron életművét bemutató programjának szervezése során tapasztaltam: az egész család, Deli Albin, felesége, Julia asszony és fiaik – Alex és Alen – is részt vesznek a hagyományápolásban, a kevésbé látványos munkákban is szíves örömezt együtt dolgoznak. A család kezdetben csak érdeklődéssel hallgatta a családfő Dorozsma történetével kapcsolatos kutatásai eredményeit, nézegette a kapcsolódó, korabeli begyűjtött tárgyakat, amelyek kisvártatva őket is elvarázsolta. Csakhamar mindannyian aktívan gyűjtöttek, restauráltak, gondoztak, elhelyeztek – hagyományt őriztek. A mesés polgári bútorokat Deli úr és fiai restaurálják. Julia asszony a textíliák gyűjtésében, restaurálásában, konzerválásában jeleskedett, jeleskedik. Az idők folyamán így összegyűlt, mára már egy városi múzeum által is irigylésre méltó tárgyakat előbb két részre csoportosították: a népi és a (közép)polgári életben használatos tárgyakra. Így alakult ki a tájházi és a helytörténeti gyűjtemény. Ez utóbbit két nagy, a polgárit pedig több kisebb fejezetből fokozatosan több és több téma köré rendezték.

A Helytörténeti Gyűjtemény. A Negyvennyolcas u. 1. szám alatti, az „*ősi dorozsmai domb*” közelében lévő polgári épület jelentős hányadának megvásárlásával valósíthatták meg elképzelésüket: lakásukat Dorozsma helytörténetét meghatározó ismert polgári családoktól származó, zömében neobarokk stílusjegyeket hordozó bútorokkal és korhű tárgyakkal rendezték be. Nagy hangsúlyt fektettek az életszerűsége, hiszen ők maguk is ezen nagybecsű tárgyak között élnek mindennapjaikat. „*Élő múzeum*” – mondják sokan.

Tematikus rendezést igényelt az élet számos területét tükröző tárgyak, képek sokasága, ezért a polgári épületben több kiállítótermet alakítottak ki, a látogatói útvonalnak megfelelő sorrendben.

Egyházi Gyűjtemények. A helyi egyház történetéből mutatja be azt a korszakot, amelyből még fellelhető tárgyi emlékek maradtak reánk. Egykori templomi tárgyak és plébánosok reverendái és okmányai láthatóak itt, amelyek az egykori plébánosok hozzátartozói, vagy

HELYTÖRTÉNETI
POLGÁRI ÜNNEPI ÖLTÖZÉK, BÚTOROK, KÉPEK, DÍSZTÁRGYAK

Polgári szoba a Helytörténeti Gyűjteményben

közeli ismerősei nagylelkű felajánlásából származnak. Az egyházi vonatkozású kegytárgyak tekintetében, jelen pillanatban, Dorozsmán ez a leggazdagabb gyűjtemény. Itt található Sztriha Kálmán kanonok – Kiskundorozsma történetírójának – könyve, amelyet a szerző 1937-ben saját kezűleg dedikált Farkas Béla főispánnak és a kanonok gyóntatóstólája, karingje. Kis és nagy ostyaszaggatók 1906-ból, Ács István, helyi kovácssegéd munkái. Régi templomi szenteltvíztartó, oszlopos gyertyatartó. Dorozsmai papok személyes holmijai: Megyeri Lajos plébános reverendája, néhány irata, fotókkal. Bruszniai atya stólája, néhány irata. Mádi György plébános reverendája, pecsétgyűrűje.

Kiskunsági Szövőgyár – Nagymihály Gáspár Gyűjtemény. Emléket állít a kiskundorozsmai gyárnak és tulajdonosának, aki sokat tett az állandó munkahiánnyal küszködő dorozsmai nők érdekében. Üzemében helyben dolgozhattak az asszonyok, nem kellett vidékre menniük napszámba, téglát vetni. Az egykori Kunsági Szövőgyárban használatos tárgyakat, munkaeszközöket, munkaruhákat, képeket és okmányokat állítottak ki.

Moóró János Könyvtára.

Balázs Piri Aranka Terem. Ebben az egykori főbíró családjából származó helyi festő munkái tekinthetők meg.

Helytörténeti Szalon. Dorozsma kulturális és gazdasági életéből ismert polgárok bútorraival rendezték be. Személyes tárgyaik, fotóik hirdetik: e településen, a zömében szegény napszámos és kubikos munkáscsaládok mellett – bár kis számban –, de éltek jómódú polgárok is, akik sokat tettek a helyi társadalom megélhetéséért, az oktatás és a kultúra ápolása, terjesztése terén.

A Dorozsmai Tájház. A főépülettel egy telken található, feljűk nyíló, az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején épült, alacsony, mestergerendás házat – 2016 nyarán meg-

nyílt lehetőséggel élve – megvásárolták, kifejezetten tájház céljára. Itt elhelyezhették az addig gyűjtött helyi paraszt, kubikos, téglavető világból származó néprajzi tárgyakat. Fűtőúzként terjedt ennek híre. Egymás után jöttek a közeli és távolabbi szomszédok, sőt, a környékről is, és régi néprajzi jelentőségű tárgyakat kínáltak fel. A Deli család számára megtisztelő volt az irántuk táplált bizalom, ezért még nagyobb tempóban láttak hozzá a tájház kialakításának. Mint a nagy regényírók könyvében: amikor új pap érkezik a faluba, összefognak a helyi asszonyok, hogy kimeszeljék, rendbe tegyék a paplakot, úgy jelentkeztek náluk is: „Segíteni szeretnénk!” Látszott az őszinte segítőkész, boldogság: elődeiknek, szüleiknek, nagyszüleiknek állítanak emléket! Megszervezték a tájház meszelését. Az asszonyok előszedték a már több évtizede a padláson, fűszekrényekben heverő meszelőket. „Nem gondoltuk, hogy ezt még használni fogjuk!” – mondták.

A ház egy tengelyre fűződő helyiségekből áll: bejárat, konyha-kamra, középső szoba, tisztaszoba. Az elképzelésük szerint *élhető* tájházat alakítottak ki, mintha nagyszüleink házat mutatnák be, akik azért nincsenek otthon, mert éppen a templomba mentek. Minden megtalálható itt, amely a zömében az 1900-es évek elején-közepén a paraszti életvitelhez szükséges volt: az éléskamrában a rúdon szalonna és kolbász, a stelázsra befűttek, paradicsomlé – épp úgy sorakoznak, mint nagyanyáink idejében.

Tisztaszoba a tájházban

A helyiségeket a helyi idősebb lakosok tanácsaira is figyelemmel rendezték be. Csongrád megye, Szeged történészei, régészei, muzeológusai közül többen, főként egyesületi tagtársaink segítették tudományos alapokon megjeleníteni ezt a töménytelen mennyiségű múltidéző tárgyat: Barna Gábor, az SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék egyetemi tanára, az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport vezetője; Blazovich László, az SZTE emeritus professora, egyesületünk elnöke; Bárkányi Ildikó néprajzkutató, muzeológus, a Móra Ferenc

Múzeum igazgatóhelyettese; Bogoly József Ágoston irodalom- és művelődéstörténész; Fári Irén történész-muzeológus, mindhárman tagtársaink; Fodor Ferenc néprajzkutató, muzeológus; Hegedűsné Majnár Márta, a Magyarországi Tájházak Szövetségének elnöke; Juhász Antal professzor néprajzkutató, muzeológus, egyetemi tanár, egyesületünk örökös tiszteletbeli elnöke; Msgr. Kiss-Rigó László, a Szeged–Csanádi Egyházmegye megyés püspöke; Msgr. Kovács József tanszékvezető főiskolai tanár, a Szeged–Csanádi Egyházmegye vicarius generalisa; Marjanucz László, a történelemtudományok kandidátusa, egyetemi tanár, egyesületünk alelnöke; Markos Gyöngyi történész, néprajzkutató, muzeológus, tagtársunk; Nagy Gábor történész, néprajzkutató, muzeológus; Simon András egyetemi do-

cens, az SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének vezetője; Szalay István matematikus, Szeged volt polgármestere, a Közéleti Kávéház kuratórium elnöke; Szűcs Judit, a csongrádi Tari László Múzeum nyugalmazott igazgatója, néprajzkutató, tagtársunk; Tóth István történész, muzeológus; Zombori István, a történelemtudományok kandidátusa, egyetemi tanár, muzeológus.

A tájház 2017. június 23-ai felavatásával és felszentelésével nemcsak a Deli család nagyszerű munkáját, de Kiskundorozsma népét is üdvözölni kívánta a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület (CsMHE).

Eredetileg csak Márton Áron, Erdély legendás, szent életű püspöke emlékprogramját szerveztem volna Kiskundorozsmán a CsMHE tagjaként. Azonban első ottlétemkor a lakást és a tájházat látva, majd elnökünk egyetértését kikérve és megkapva: a Márton Áron-megemlékezést a tájház felavatásával együtt szerveztük, rendeztük meg.

Az ünnepi avatás és felszentelés minden várakozást felülmúlt! Az Öreghegyi Bodza Citerazenekar népdalcsokorral köszöntötte a megjelenteket. Blazovich László, országunk nemzetközileg elismert emeritus professora, egyesületünk elnöke nyitotta meg a rendezvényt. Msgr. Kovács József és főtisztelendő Gordos Ferdinánd atya, a Keresztelő Szent János-templomunk plébánosa szentelték fel a házat. Majd mindannyiúnk szívét-lelkét megindítón főtisztelendő Sándor Tivadar atya, az aradi Szent Gizella-templom plébánosa Gizella-királynénk ereklyéjével áldotta meg a házat és Dorozsma népét. A tájházat Fodor Ferenc és Simon András mutatta be, Deli Albin pedig a főépület helytörténeti gyűjteményét.

A templomban néztük meg Nagy Zoltán székelyudvarhelyi hitoktató Márton Áronról, Erdély legendás, szent életű püspökéről készített – *A Sas* című – 5 és fél órás filmjének részleteit, és meghallgattuk a püspök atya példaadó életének kiemelkedő eseményeit.

Mind a mai napig úton-útfélen megállítják Deli urat, köszönik a dorozsmaiak ezt a csodálatos délutánt. Messzebből is érkeznek már érdeklődők. Sikeres rendezvényeik sora azóta is igazolja: igénylik az emberek, hogy betekinthessenek a múltba, kézzelfoghatóan megérinthesseik történelmüket, bővíthessék helyismeretüket.

A Dorozsmai Tájházat és Helytörténeti Gyűjteményt a Dorozsmai Hagyományörző és Kulturális Egyesület működteti. Mivel a két épület egy telken található, ezért „egy kapunyitással” mutathatják be a település népi és XVIII–XIX. századi polgári életét. A jövőben – a dorozsmai szélmalom mellett – a Dorozsmai Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény is áll az érdeklődő nagyközönség rendelkezésére. Országunk és Dorozsma jelesebb napjain mindenki előtt megnyitják mindkét házat, és az udvaron az aktualitásnak megfelelő programokat szerveznek. Egyéb esetben előzetes egyeztetés alapján állnak a Kiskundorozsma története és néprajza iránt érdeklődők rendelkezésére. Tel: + 36 70 555 3636, e-mail: delialbinalex1@gmail.com

Bízom benne, a jövőbeli látogatók is tiszteletteljes elismeréssel adóznak a Deli család munkássága előtt! Kívánom, hogy minél több – a legkülönbözőbb korosztályokkal foglalkozó – intézmény, civil egyesület látogassa Kiskundorozsmán a Deli család közkinccsá tett magántulajdonú, egyedülálló népi és helytörténeti gyűjteményét!

Kovácsné Faltin Erzsébet

A Bocskai István Társaság díjátadó ünnepe a romániai Bihardiószezen

A Bocskai István Társaság megalakulásakor (2010) a fejedelem szüleinek, őseinek temetkezési helye mellett, a kismarjai református templomban egybehangzóan kijelentette, hogy a társaság minden évben Erdély és Magyarország fejedelmére emlékező ünnepség keretében díjat ad át a közgyűlés által választott olyan személynek, vagy személyeknek, akik a legtöbbet tették a nemzet egységének és önbecsülésének megerősítéséért.

Ebben az évben, tekintettel a reformáció 500. évfordulójára, elhatároztuk, hogy olyan személy kapja a díjat, aki idegen földön, elszakadva az anyaországtól, nehéz körülmények között is pásztorolta nyáját, magyar református népét. Így jelöltük a díjra dr. Erdélyi Géza nyugalmazott református püspököt, aki a Felvidéken, Rimaszombaton szolgált Istennek és nemzetnek.

A díjátadás helyszíne szintén az évfordulóhoz kapcsolódik. Álmosd–Bihardiószeg (1604. október 15.) a magyar reformáció „szent helye”, hiszen Bocskai István, „a hit harcosa” itt aratja első nagy győzelmét a csatlakozott hajdúkkal, a nemzetből kitagadott „korcsos magyarokkal”! Ez a táj: az Ér, a Berettyó, Kereki, Álmosd, Diószeg kiindulópontja a győztes Bocskai-szabadságharcnak!

Méltán idézhetjük az erdélyi költőt, Farkas Árpádot: „E rögös földön, csak lábujjhegyen, halkan! / apáink hűlő, drága arcán járunk.” „Hiszen itt vannak, akik Kálvin istenéből bölcs, külön magyar Istent csináltak... Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcoss, de szép, de elpusztíthatatlan.” (Ady)

A 2017. július 16-án megrendezett megemlékezés ünnepi istentisztelettel kezdődött a diószegi református templomban. A helyi hagyományörző hajdúk, a Bóné András hagyományörző kurucezred, a gróf Széchenyi István hagyományörző huszárezred ünnepi menetének élén Bocskai István zászlóját vitték, s közben Nagy Csaba *Bartók-díjas* tárogatóművész toborzó dala szólt. Elvonult előttünk a történelem! Az ünneplő gyülekezet megrendülten és meghatottan nézte szabadságharcaink késői jelképes képviselőit. A bevonulást a református püspökök és lelkipásztorok menete zárta.

Ígét hirdetett főtiszteletű dr. Csüry István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, Pál I. lev. a Korintusbeliekhez 1,18 alapján, „A keresztről szóló beszéd... Istennek ereje.”

„A Bocskai István Társaság díjosztó alkalmain mindig visszagondolunk a magyar nemzet múltjára” – kezdte a püspök ünnepi igehirdetését. „Bihardiószeg és Álmosd között megtörtént a csoda, és a szabadságvágy az álomból valóságra kelt! A képzett, jól felszerelt zsoldosokhoz képest Bocskai csapata igen hevenyészett összképet festett. Valami mégis több lett a szabadságharcosok között, valamit nekünk is meg kell fejtenünk a magunk jövődjére javára ebből a dicsőséges győzelemből!” Majd így folytatta: „A református fejedelmek között Bocskai István az, aki Krisztus erőtlennek minősített erejét az igazi erőnek tekintette...” „Bocskai István engedelmissége Krisztus mellett erősödött máig ható példaként a modern ember boldogulásának kutatásában.” „Fejedelmi örökség az is, ha elfogadjuk tőle a Krisztus-követés hűséges szolgálatát!” – fejezte be a püspök ünnepi igehirdetését.

Bara László bihardiószezi református lelkipásztor köszöntötte a helyben Romániából, a Szlovákiából és a maradék-Magyarországból érkezett vendégeket.

A kort idéző tárogatómuzsika és versek követték egymást. Dusa Lajos *Hajdútánc* c. versét, amit a költő a 400. évfordulóra írt, v. Erdei József előadásában hallhattuk. A költemény Bocskai-ünnepségeink elmaradhatatlan kísérője. A költőnél senki nem fogalmazta meg jobban a kor hajdúinak életérzését, akik az „*ölni kell, vagy megdögölni*” között választhattak! Csatlakozva Bocskaihoz, egy magasabb célért: „*Istenért és Hazáért*”, „*Pro Deo et Patria*” fogtak fegyvert.

Sárkány Viola, a társaság elnöke Bocskai Istvánra, „*a hit harcosára*” emlékezett, akinek győzelmes kardja elvezetett a bécsi békéhez, ami a protestánsok vallásszabadságát biztosította a vallásháborúktól szabdalt Európában! Ez tette őt a világhódító eszme – a reformáció – kiemelkedő alakjává, s méltán áll hatalmas kőszobra a nagy reformátorok és a „*hit zordon hadnagyai*” között Genfben, a reformáció emlékművéni! A társaság elnöke megragadta az alkalmat, hogy itt, a nagy Habsburg-ellenes győzelem színhelyén beszéljen a törökkel kötött kényszerű szövetségről, ami biztosította, hogy Bocskainak nem kellett „*kétfrontos harcot*” folytatni! Beszél a fejedelemnek küldött koronáról, arról az eseményről, amely a pesti Duna-parton, majdnem a Budai várral szemben történt. Az elnök elmondta, hogy a Bocskai István Társaság szeretett volna ezen a helyen szobrot állítani ennek az egyedülálló eseménynek a tiszteletére, de a főváros elutasította a kérelmüket, a Magyar Tudományos Akadémia szakvéleményére hivatkozva. Dr. Pálffy Géza a következőket írta: „*A fejedelemnek itt szobrot állítani olyan paradox lépés lenne, mintha Kádár Jánosnak akarna valaki hasonlót emelni a szovjet tankok 1956. novemberi bevonulásának egyik csomópontján.*” Ezt a szakvéleményt nem is lehet értelmezni, hacsak nem egyoldalúan ismerik a történelmet az Akadémia urai! Előadásában az elnök a Habsburgok több száz éves uralkodását elemezte, akiknek nem köszönhetünk mást, mint „*vért, könnyeket és szenvedés*”-t! Végezetül Bocskai István példáját említette, aki a Habsburgok ellen vívott küzdelemben a pusztulás végveszélyétől mentette meg Szent István örökségét: a magyar államiságot, s megnyitotta az utat Erdély aranykora előtt.

Ezután következett a díjátadás. A reformáció 500. évében emlékezetes marad mindnyájunk számára. A laudációt Szoboszlai-Gáspár István mezőtelegdi lelkipásztor, a Bocskai István Társaság egyik alapító tagja olvasta fel. Ismertette dr. Erdélyi Géza püspök úr életútját, aki református papi családban született. Kiemelte hűségét a családhoz, az egyházhoz, nemzetéhez és ez adott neki erőt, hogy a nehezebb időkben is pásztorolja református népét! A továbbiakban a püspök úr *Hűség* című önéletrajzi művéből idézett: „*Az igazságosabb jövő csupán részben érkezett meg... mert a meghosszabbított múlt haszonélvezői különböző fondorlatokkal fékezik. Ez a tényleges helyzet jelentősen befolyásolta és befolyásolja életemet, próbára tette kitartásomat, de Istennek hála, nem tudott letéríteni a szolgálat egyenes útjáról.*”

Dr. Erdélyi Géza válaszában megköszönte az elismerést és elmondta, hogy ez a díj mindazoknak szól, akik között dolgozott! Bocskai mindig közel állt hozzá, hiszen édesapja által már gyermekkorában megismerkedett a magyar történelem jeles személyeivel. Hozzátette:

Sárkány Viola átadja a kitüntetést dr. Erdélyi Gézának

„Igazán szívem szerint tudok örülni ennek a díjnak, ám akkor lesz megérdemelt, ha tovább szolgálom Istenemet és nemzetemet!”

A befejező tárogatómuzsika és a vers: *Magyarnak lenni büszke gyönyörűség* (Sajó Sándor) után a három országból összegyűlt vendégereg szíve mélyéből énekelte a *Himnusz*t, amely elhangzott a Nyúzó-völgyig, a hajdúk egykori győzelmének a színhelyéig. Az istentisztelet végén dr. Börzsönyi József szerencsi ny. ref. esperes kérte Isten áldását gyülekezetünk és nemzetünk életére.

Az ünnepség a templomkertben, Bocskai István szobránál folytatódott, ahol Vida Máté kismarjai helyettes református lelképásztor mondott hálaadó imát. Az emlékezés és a tisztelet koszorúinak elhelyezésével és a *Szózat* eléneklésével ért véget a Bocskai István Társaság nyolcadik alkalommal határon túl rendezett díjátadó ünnepsége. Társaságunk ezután is a nagy fejedelem végrendeletének eleget téve feladatának tekinti az állandó együttműködést és a közös hagyományok ápolását a határon túli magyarsággal, ezzel is elősegítve a magyar nemzeti egységet! Vezérelvének tekinti a fejedelem testamentomi rendelkezését: „[...] szeretettel intvén mind az erdélyieket és magyarországi híveinket az egymás közt való szép egységre, atyafiúi szeretetre. Az erdélyieket, hogy Magyarországtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A magyarországiakat, hogy az erdélyieket el ne taszítsák, tartsák ő atyafiainknak, és ő véreknak, tagjoknak...” (Bocskai István Testamentuma, 1606. december 17., Kassa)

Sárkány Viola

Gondolatok a XV. Ipoly Nap kapcsán

Az I. Ipoly Napot a Honti Múzeum és Galéria Baráti Köre (HMGBK) 2003-ban rendezte. Az ötlet a HMGBK akkori elnökétől, Danis Ferenctől származik. Az Ipolyságon működő polgári társulás tevékenységének fő irányvonala ugyanis a történelmi Hont vármegye, különösen az Alsó-Ipoly mente néprajzi és helytörténeti értékeinek felkutatása, dokumentálása és megismertetése, népszerűsítése. Kutatási és ismeretszerző tevékenységét igyekeznek az Ipoly mindkét partjára kiterjeszteni, hogy a trianoni határ által elválasztott településeken élők tudatosítsák az egykori Hont vármegye homogén egységét. Hosszú időn keresztül a határfolyó Ipoly volt a kapocs az egymástól elválasztott falvak és városok között, ám a politikusoktól kapott elválasztó szerep mellett is őrizte a partjain élőkben az összetartozás érzését.

Az Ipoly folyó feltehetőleg a kvádoktól nyerte nevét, s mai alakja a német Eipel (alma) szóból alakult ki, és valószínűleg csupán alaki hasonlósággal kapcsolódik a naptárban augusztus 13-án feltüntetett, görög eredetű, Ipolyra magyarosított Hippolit (jelentése: lovakat eloldozó) személynévvel. Ennek ellenére ragyogó ötletnek bizonyult, hogy ez a nap alkalom legyen a folyó két partján élők találkozására, ismerkedésére, barátkozására.

Az önkormányzati támogatással és a Pongrácz Lajos Társaság társszervezésével a Sóderoson először megrendezett névnapi összejövetel óta 2017-ben tizenötödik alkalommal gyűltek össze Ipolyságon a barátok és érdeklődők, hogy virággal köszöntsék az Ipoly folyót.

A kezdeti néhány évben főként a nevükben az Ipoly előtagot viselő települések mutatkoztak be, és az Ipoly virággal való köszöntése után a rövid kultúrműsorral színesített találkozó piknik jelleggel bírtak. A legelső Ipoly napon a Váci Múzeum Egyesület, a Szécsényi

Múzeum Baráti Köre és a Balassagyarmati Honismereti Kör tagjai ünnepeltek a hazaiakkal; előadóként a palóc tájszótár összeállítóját, a bernecei születésű Tóth Imrét köszöntötték. A következő éven a Sigillum Oppidi Saag Alapítványnak köszönhetően lényegesen kibővült a program. Míg a HMGBK által szervezett folklórműsor a Városi Parkban folyt le, a Menora Saag Centrum Artisban kiállításmegnyitóra, szoboravatásra és az Átrium Európa udvar felavatására került sor. A bemutatkozó falvak között Ipolykeszi is szerepelt, és Ipolyszalka hagyományörző csoportja. Magyarországról Ipolytarnóc község érkezett a Geopark megismertetésével, valamint Ipolyvece folklórcsoportja és Koczó József Ipolytölgyes községről szóló helytörténeti előadásával.

Az ünneplés rendezvénysorozattá nőtte ki magát, a múzeumegyesület szinte családi-as légkörben folyó ünneplésével párhuzamosan koncert, tárlatnyitó, jeles személyiségek részvételével folyó, társadalmi problémákat megvitató kerekasztal-beszélgetések várták az érdeklődőket. Aztán a Sigillum Oppidi Saag Alapítvány Ipoly Napok név alatt a nyár elejére helyezte rendezvényeit, így az augusztusi Ipoly Nap továbbra is a Honti Múzeum Baráti Körének ünnepe maradt. Társult szervezatként 2009-ben az Ipoly Vadásztársaság gulyásfőző versenyt hirdetett, bemutatkozó vendégközségként pedig Ipolybalog érkezett. A balogi hagyományörzők színvonalas műsora mellett volt egy másik attrakciója is ennek az Ipoly Napnak: a városi rendőrség díszkísérete mellett Ipolybalogról az ipolysági római

*A XV. Ipoly Nap résztvevői a folyó „névnap” köszöntésére indulnak
(Pallos László felvétele)*

katolikus templomba hozták a magyar Szentkorona hiteles másolatát, ahol szinte „telt ház” várta a minden magyar számára kedves szimbólumot.

Az ünneplési forma megújulását a hetedik Ipoly nap hozta. A szobi Börzsöny Múzeum Baráti Köre lépett a társ szervezők sorába, és első ízben került sor értékteltáró konferenciára. A helyszín is megváltozott, a Városháza színházterme adott helyet a tudományos szónak. Az elkövetkező években számos neves előadót, helytörténeti kutatót köszönhetünk; néhányuk többször is az előadói pulpitusra lépett, mint Koczó József, dr. Kiss László, Végh József, dr. Hála József, Pálinkás Tibor, Bendík Márta, Csukovits Anita, Mándli Gyula. Az előadások legtöbbjét vetített képes illusztráció, sőt, hangzóanyag és ének, illetve hangszeres zene kísérte, mint Tóth Edit, Istvánfi Balázs, valamint Gyenes Tamás bemutatóit.

Szinte minden Ipoly Nap felvezetőjét Vas Ottó tanár szavalata adta, aki Szabó Lőrinc, Áprily Lajos, Csáky Károly, Sajó Sándor és mások műveiből készített összeállításokkal köszöntötte mind a folyót, mind a megjelenteket. A különleges vízi világ Antal Gábor ipoly-sági grafikust is meghívta, a vendégek érdeklődéssel szemléltek „halas” kiállítását.

Az idei, immár XV. Ipoly Nap központi témaköre a folyó menti életter élővilágának és természeti szépsége sokszínűségének, gazdagságának bemutatására épült. Dr. Kiss László az Ipoly szabályozásáról és a vízimalmokról hozott értékes információkat, Pallos László a vadgazdálkodásról készített tartalmas összefoglalót, Wollent József pedig az Ipoly Unió tevékenységét, eredményeit és feladatait ismertette. Kiegészítésképpen Majoros Róbert természetfotós nagyszerű felvételeiben gyönyörködhetnek a résztvevők.

Az Ipoly Nap a szervezési formák változása ellenére is megőrizte eredeti célkitűzéseit: lehetővé tenni a folyó mindkét partján élők számára, hogy újrateremtsék a politikai döntések következtében fellazult családi és baráti kapcsolatokat, illetve legyen fóruma a regionális néprajzi-helytörténeti értékek bemutatásának.

Bendík Béla

Konferencia Csemőben Kováts Zoltán növénynemesítő emlékére

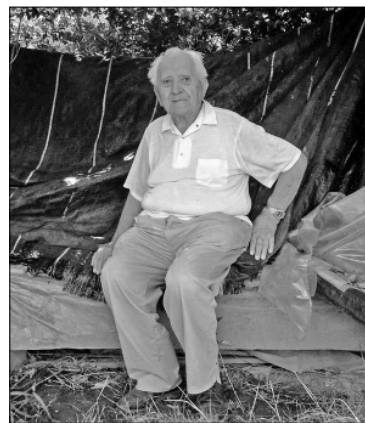
A hírneves virágnemesítő, édesapjának botanikai érdeklődése, a hencidai szikes tölgyes erdőnek és a Berettyó partjának sokféle virágélménye megszabták pályáját. Kováts Zoltán páratlanul gazdag életművet hagyott ránk, az állami elismerést nyert fajtáinak száma 153, amelyek 22 nemzetségbe sorolhatók. A Pest megyei „virágos Csemő” színpompája messze földön ismertté tette a homokon született települést. A nemesítő azzal fejezte ki háláját a befogadó község iránt, hogy tagéteszt (bársonyvirágot) nemezt el róla. Az emlékülések évente Marosi Mihály kertész és faluszépítő fáradozásából valósulnak meg, a 2017. évi rendezvény augusztus 30-án volt.

Négy előadás foglalkozott az életművel.

Fári Miklós debreceni genetikaprofesszor unikális dokumentumképeket használt fel a páratlan életút bemutatására. Felmerül a kérdés: kiváló felkészültségét hogy szerezte meg Kováts Zoltán? A gyerekkori élmények ismertek, de az kevésbé, hogy sikeres skandináv és német tanulmányutak kora világszínvonalán mutatták be számára a legkiválóbb nemesí-

tői iskolákat. Már gyermekkorában megismerkedett Debrecenben Soó Rezső (1903–1980), majd Máté Imre (1911–1993) professzorokkal és más jeles hazai botanikussal. A nagy botanikus, Kitaibel Pál (1757–1817) tanításait, a terepi munkák és a herbáriumok készítésének fontosságát megértette. Amikor édesapja a II. háború után elvesztette jegyzői állását, Soó professzor segített a családjának apja hiánypótló botanikai gyűjteményének megvásárlásával és állást biztosított neki a debreceni Kaktuszházban. Kováts Zoltán egyetemi tanulmányai, során Mohácsy Mátyás (1881–1970) és Domokos János (1904–1978) professzor ösztönzésére svédországi szakmai útra jelentkezett, megúszva a liszenkoi fordulatot (1948 augusztusa). Segédkertészként dolgozott Landskronában, a Weibull A. B. vetőmagtermesztő és növénynemesítő cégnél. 1948 és 1949 között Sralöfben Arvid Nilsson vezette be a dísznövény-nemesítés rejtjelmeibe. Hazatértekor magával hozta az egyik igen fontos genetikai mályvaanyagot, amely később az egynyári Hungária mályvasorozat kiinduló mutáns anyaga lett. Élete végéig Mándy György (1913–1976) volt rá a legnagyobb hatással, akit az egyetemről 1950-ben gyalázatos okkal távolítottak el. Fári professzor felhívta a figyelmet Szabó Zoltánra (1882–1944) is, akinek nevét és munkásságát az új növénygenetikai és növényemesítő generáció tagjai a II. világháború után méltatlanul elfelejtették. Hazatérte és diplomázása után kapcsolatban állt Ormos Imre (1903–1979) és Domokos János professzorokkal, az 1950-ben szervezett Kertészeti Kutató Intézet Dísznövény Osztályára került. Kováts Zoltán sikereinek támasza volt Rainer Reiman-Phillip és Wolfgang Horn professzor, akik Berlin-Dahlemben Hans Kappert igazgató-professzor tanítványai voltak. Fári Miklós hangsúlyozta, hogy nagyon szomorú, de a II. világháború után egy romokban álló és ideológiailag, tudományosan is elszigetelten élő kis országban jobban megvoltak a feltételek a virágnemesítéshez, mint most! Kérdés, hogy a nagyszerű Kováts-életmű maradandó tanulságaira mikor figyelnek fel a hazai kertészeti szakhatóságok.

Szabó Mária, a neves virágnemesítő közvetlen munkatársaként az egynyári virágok színvilágát elemezte és próbálta megfejteni. Vizsgálta, hogy az Európa-hírű nemesítő miként tudta az egynyári virágok „szín-jellemét” a magyar forró nyarakra (meleg színek) a saját kedvenc színeivel harmóniába hozni (közismerten kedvence a kék szín volt). Az egynyárvirág-nemesítés egyik legfontosabb feladatának tekintette, hogy a fajtái a virágágyi kiültetésekben a legnagyobb díszértékkel rendelkezzenek, és minél tovább bírják a parkok, kertek miliójét és azoknak igazi ékszeri lehessenek. Nála ez nemcsak elméleti megfontolásokat jelentett, hanem konkrét gyakorlatias eredményekhez is vezetett. Az intenzív meleg színekből – mint az arany, narancs, citromsárga, piros, vörös – álló nagy színfoltok kellemesek a szemnek és fokozzák a boldogságérzetet. Ez esetenként 100–150 fajta kiültetését is jelenti, 12–15 tő /m² sűrűségben. Új kihívás lett a nagyvárosok zöld felületeinek bővítése érdekében az úgynevezett „vertikális virág foltok” létrehozása. Ezt épületek homlokzatán, vagy épített támrendszerek kialakításával, olyan lágyszárú színes virágok beültetésével lehet elérni, amelyek a nagyvárosok ismétlődő azonos formájú és szürke épületeit színesebbé, változatosabbá varázsolják, a díszítő értékük mellett a levegőt is tisztítják. Ezek növelik az utcák, terek levegőjének páratartalmát, javul a közterületek esztétikai összképe is. A Kováts-féle magyar egynyári virágfajták kiválóan használhatók a vertikális virágágyedények-

Kováts Zoltán

nél is. A színek szerepét egészen más fajnál és szemszögből elemezte Hajdú Edit szőlőnemesítő. Ősi kultúrnövényünk formagazdagsága genetikai és termesztési-ökológiai hátterű. Különösen a bogyók és az őszi levelek színe jelent igazi színözönt. Az ún. nasztíás mozgások révén a kacsoknak különféle formái alakulnak ki (violinkulcs, szemüveg, csomókötések sokasága, kígyómozgás, andráskereszt stb.). A kacsok a képzőművészek figyelmét régtől felkeltették. A szőlőtőkét az ember metszéssel alakítja, formálja; formagazdasága népcsoportokra és korokra jellemző. A lugas adja talán a legnagyobb változatosságot: bőven terem, árnyékot és esztétikai értéket biztosít; szerencsés egyedek évszázadokig velünk maradnak (Pécs, Buda). A szőlőfajták esetében talán mégis a legfontosabb szempont a termés milyensége, akár bornak, akár csemegének valók. Hajdú Edit a nagyon kedvelt hazai csemegeszőlőfajta-sorozattal illusztrálta a főbb bogyószíneket. Sokszor a szeszélyes időjárás sajátos ajándékkal lepi meg a szőlősgazdákat, pl. amikor tavasszal a fakadó rügyekre vagy ősszel a színes levelekre ráhull a hó, vagy késő ősszel-télelőn az ún. fagyos borokhoz való fürtökre (kövidinka).

Végül e cikk írója, Surányi Dezső történeti ökológus, botanikus a virágszínek jelentését és üzenetét mutatta be Kováts Zoltán virágainak színeire is utalva. A magyar nyelven kiadott mindenféle virágnyelvkönyvecske szövege segíti a fő színek szimbolográfiai megértését. A középkorban hét színt különböztettek meg a mindennapokban, ezek a fehér, fekete, vörös, kék, sárga, zöld és barna, de a gyakorlatban csak hatot vettek számításba – a feketét vagy a barnát figyelmen kívül hagyták. A régi liturgikus miseruhaszínek mindezt hűen tükrözik. A szivárványban – mint köztudott – az emberi szem csak négy színt azonosít: a zöldet, sárgát, pirosat és bordót. A színek a virágok világában sokkal összetettebben jelentkeznek, az elmondottak a tiszta „egyféle színre” értendők, mint az ember életkorával, a virágok előregedésével csökken a színek jelentősége. A Kováts Zoltán nemesítette virágfajok és -fajták világában tudatos a meleg színek választása, a már-már lángoló piros vagy bordó sokkal inkább figyelemkeltő a parkokban, mint a kevésbé erős színek, bár a finom árnyalatok és az összetett színek nagyon illeszkedtek a tudós nemesítő törekvéseibe. A kék és zöld szín, amelyek Kováts Zoltán színesztétikai világától nem állt távol, de azt magánízlése tárgyaként kezelte.

Surányi Dezső

A Biblia nyomában

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság 18 tagú csapata 2017 nyarán kiránduláson vett részt a reformáció 500 éves évfordulója alkalmából. Első utunk *Debrecen*be vezetett, ahol meglátogattuk a református templomot, valamint a Református Kolégium kiállításait.

A *Debreceni Református Nagytemplom* a város legjellegzetesebb épülete, 1500 m²-es alapterületével az ország legnagyobb református temploma. A Magyarországi Református Egyház jelképe, miatta nevezik Debrecen gyakran „*kálvinista Rómának*”. 1805 és 1824 között épült, klasszicista stílusban, a Kossuth tér és a Kálvin tér közt áll, a belvárosban. Tervezője Péchy Mihály. Kossuth széke a mai napig megtekinthető a templomban. Egyes kiállítások a jobb oldali toronyban vannak elhelyezve, ahol lifttel fel lehet menni a tetőtérbe, a IX. emeleten pedig a csodálatos kilátóba. A templom tornyaiban két ha-

talmas méretű harang lakik: közülük a Rákóczi-harang, a nyugati (szemből nézve bal) toronyban függ, Magyarország legnagyobb református és egyben legnagyobb protestáns harangja. Súlya 3800 kg. Az ötödik legnagyobb harang Magyarországon. A megyében pedig a legnagyobb.

Innen átmertünk a templom mögött lévő *Református Kollégiumba*. 1538 óta áll a mostani helyén. Falai között kezdettől fogva a legalacsonyabb foktól, az óvodától, a legmagasabb szintig, az egyetemig folyt az oktató és a nevelő munka. A reformáció, belső lényegéből fakadóan, létszükségletnek tekintette az iskolákat, s hangsúlyozta a törvényes hatóság ezirányú köteleességét: „Az akadémiákat és iskolákat, melyek az ige veteményeskertei, az ország közjövendelméből gondozzák” – olvashatjuk az 1562-ben Melius Juhász Péter és Szege-di Gergely által szerkesztett *Debreceni Hitvallás*ban. Melius 1558-ban érkezett Debrecenbe. Befolyása egyre fokozódott az egyházi és iskolai életben, prédikációiban gyakran ostromozta azokat, akik a szekularizált egyházi javakat nem „az oskolák és tanítók szükségére” adják. Melius Juhász Péter 1566-ban Váradon János Zsigmondtól házat kapott birtokul, hogy az ideköltözött Hoffhalter nyomdáját „egyháza érdekében minél inkább igénybe vehesse”. Az 1567-es debreceni zsinat XL. és LXV. kánonaiban már behatóan és részletesen foglalkozott az iskolaüggyel. A zsinat mindenekelőtt megjelölte az iskolák célját: „az iskolákból is előállíthatja az Úr a lelkipásztorokat, tanítókat, az egyház oktatóit...” Diákjai, tanulmányaik végeztével, vagy sokszor évekig tartó külföldi tanulmányútjuk után visszatérve, a falvakban és mezővárosokban kamatoztatták szellemi kincseiket. Munkájuk nyomán falusi iskolák százai létesültek. Magyar nyomdák keltek életre, templomokkal népesült be a magyar Alföld, és magyar nyelven szólalt meg Isten ígéje. Múzeumának állandó kiállításai a következők.

Kálvinista Róma, Keresztyén Respublika, Magyar Genf, Miért éppen Debrecen? A kiállítás arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért éppen Debrecen válhatott a magyar reformátusság egyik legfontosabb (egyres korszakokban egyetlen) támaszává. A legnehezebb időkben Debrecennek és kollégiumának volt köszönhető, hogy a történelmi Magyarország 1200 református egyházközségének népe nem maradt lelki és szellemi vezető nélkül. Debrecen történelmi szerepét joggal hasonlították Kálvin városáéhoz. A „magyar Genf” főként nyomdája és iskolája által vált véleményformáló hatalommá.

Az ország iskolája, Iskolatörténeti kiállítás. A városi jegyzőkönyvek „a mi iskolánknak”, azaz „Schola Nostra”-nak nevezték a kollégiumot, amelynek még iskolai törvényei is a főbíró aláírásával jelentek meg. Debrecen egykor a maga 2000 főnél is több diákjából évi 60–70 rektort küldött 584 partikulájába, fiókiskolájába, az ország legtávolibb részeibe is, így valóban országos feladatot teljesített.

Nemzeti emlékhely, Oratórium. A kollégiumot közel ötszáz év alatt történelmünk nagyjainak egész sora látogatta, köztük erdélyi fejedelmek, Habsburg uralkodók, a reformkor szellemi vezetői, Széchenyi és társai. A kollégium falai között – az imatermében, az Oratóriumban – tartotta a Magyar Országgyűlés Képviselőháza üléseit 1849. január 9-étől 1849. május 31-éig.

Nagykönyvtár. A hatszázezer kötetes Egyházkerületi Nagykönyvtár nem véletlenül szerepel *A világ legszebb könyvtárai* című kötetben. A legrégebbi ismert köteteink a bennük olvasható feljegyzések szerint az 1600-as évek második felében már a kollégiumban voltak. Az első jegyzészerű könyvtári katalógus 1706-ból maradt ránk, ezután kisebb szünetekkel folyamatosan nyomon követhetjük a könyvtár gyarapodását egészen napjainkig. Ma közel 560 ezer dokumentum és 200 különböző folyóirat között válogathat a beiratkozott olvasó. Sajnos, ezt nem tudtuk megnézni, mert éppen filmeztek benne.

Egyházművészeti kiállítás. A bölcsőtől a koporsóig tartó út református szertartásait templomi tárgyak, és rendeltetésüket is megvilágító filmek elevenítik meg. Nagyon szépek az itt elhelyezett kazettás mennyezetek.

Kirándulásunk következő állomása *Sárospatak* volt. Előző megbeszélés alapján már várt minket dr. Kiss Endre József ny. lelképásztor, a Református Kollégium könyvtárának volt igazgatója, a Kazinczy Ferenc Társaság titkára. Tagja a mi egyesületünknek. Számos látnivalóval várt minket a város.

A sárospataki vár vagy más néven *Rákóczi-vár* a magyarországi késő reneszánsz építészet legértékesebb alkotása, Sárospatak legjelentősebb műemléke. A mai várkastélyt és a hozzákapcsolódó város erődítéseit eredeti alakjukban 1534 és 1542 között Perényi Péter építtette. 1605-ben Bocskai hatalmába került, majd 1608-ban Lorántffy Mihály lányai vették örökségükként birtokukba az uradalmat. 1616-ban Lorántffy Zsuzsanna hozománya-ként lett Patak Rákóczi-birtok. Férjével, I. Rákóczi Györggyel együtt jelentős építkezésbe kezdett: 1617–18-ban a várkastély keleti szárnyára emeletet húztak, 1628-ban elkészült az új-bástya, s megerősítették a templom északi falát is. 1642-től a kastély déli szárnyára is emeletet építettek, 1647-ben pedig elkészült a Lorántffy-loggia. 1656-ban a Vörös-toronyra ágyúállással új szintet emeltek magas gúlatetővel, sarkain négy őrtornyocskával. 1670-ben Patakon robbant ki a Wesselényi-összeesküvés felkelése, amelynek leverése után császári katonaság szállta meg a várat. 1683-ban Thököly kurucok felszabadították a várost, de 1685-ben a császáriak ostrommal ismét elfoglalták. 1694-ben II. Rákóczi Ferenc feleségével ide költözött, majd 1697-ben rövid időre Tokaji Ferenc felkelőinek kezére került az erősség. 1702-ben a császáriak a külső várat felrobbantották és a Vörös-torony egyes részeit megromolták. 1703-ban foglalták el Patakot Rákóczi kurucok, és ekkor leégett a fényes várkastély. A vezérlő fejedelem 1708-ban ide hívatta össze az országgyűlést. A Rákóczi-szabadságharc leverése után osztrák–német eredetű birtokosok tulajdona lett, akik a várkastélyt a XVIII–XIX. században jelentősen átépítették.

Társaságunk a Rákócziak dicső múltjával ismerkedett meg.

A *Sárospataki Református Kollégium* az ország egyik legrégebben fennálló oktatási intézménye. 1531-ben, a reformáció szellemében alapította Perényi Péter. I. Rákóczi György törvényeket hozott létre, amelyek szabályozták az iskola életét. Lorántffy Zsuzsanna férje utolsó akaratának tekintette a kollégiummal való fokozott törődést. Patakra költözött, s felügyelte a várban és az iskolában folyó munkálatokat. Elhívta Comenius Amos Jánost, a híres magyar származású cseh–morva pedagógust, aki – saját szavaival élve – mindent vállalt „*ennek a Rákóczi-Atheneumnak a jobbá tétele*” érdekében. A kollégium diákjaiból kerültek ki a szabadságharc legkeményebb irányítói. Az iskola továbbá híres volt a magas műveltségű tanáraitól, és azok európai szintű tanításáról. Az évszázadok során hazánk számos nagy alakja töltötte itt diákéveit, az ország legnevesebb iskolái között számon tartott Sárospataki Református Kollégiumban.

A *Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára* közel 400 ezer kötetes könyvanyagát kézirat- és folyóirattár, térképtár, kottatár, iskolai értesítők és gyászjelentés-gyűjtemény, filmtár, hanglemeztár és az elektronikus dokumentumok gyűjteményei egészítik ki, amelyekkel együtt az állománya jóval meghaladja a félmillió könyvtári egységet. A raktározás gondját az 1986-ban Makovecz Imre tervei szerint épült Repositorium épülete segít megoldani. A nyomtatott anyag elsősorban teológiai, bölcseleti, történeti, néprajzi, társadalomtudományi, nyelvészeti kötetekkel gyarapszik, de a számos hagyatéki könyvtárnak köszönhetően tekintélyes a szépirodalmi anyagának a száma. Az egykori Jogakadémia könyvtára mai jogi szakirodalommal bővül és jelentős az orvosi könyvek gyűjteménye. A

könyvállományban 7 kódexet, 18 kódextöredéket vagy kódexbe kötött könyvet, 33 őnyomtatványt, s 1430 régi magyar könyvet őriznek, közöttük számos ritkasággal, unikummal. A rongált nyomtatványok restaurálásával saját műhelyük foglalkozik. A kollégiumi könyvtár története egyidős az iskoláéval. Feltehetően az 1520-as esztendőök második felében, a lutheránus iskola indulásával kezdődött ez a történet, ami szerint a református iskola 1531-től indult, 1549-től kollégium, 1566-tól pedig már kálvinista lelkészképző akadémia.

A *Fejedelmi könyvtár* azért emlegethetjük, mert 1658 után a kollégiumi könyvállomány kiegészült a Rákóczi-család könyvtárával. Abban az időben, amikor Medgyesi Pál udvari lelképásztor ezt a gyűjteményt a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség leghíresebb könyvtárának mondja, kétségkívül a nemzeti könyvtár szerepét töltötte be. A könyvtár virágkoraként emlegethetjük ezt az időszakot, hiszen a fenntartói a fejedelmi család tagjai, akiknek szívügyük a könyvgyűjtés, de a könyvkiadás ugyanúgy és mint legjelentősebb támogatói, akartak, s tudtak áldozni rá. Már azelőtt is évente támogatták az iskolai könyvtárat pénzzel és könyvekkel, hogy (III.) Rákóczi Zsigmond a kollégiumra hagyta volna ezt a gyűjteményt, amivel az iskolának európai szintű könyvtára lett. Korábban I. Rákóczi György külön termet építtetett a kollégiumi könyveknek. Nem véletlen az, hogy Sárospatakat a tanulni vágyó nemes ifjak látogatták elsősorban. A külföldi egyetemeket járó diákok pedig megteremtették azt a századokon át érvényesülő modellt, amely szerint megbízatásra vagy személyes felajánlasként, hazatérve könyveket hoztak régi iskolájuknak. A könyvtár az utolsó erdélyi fejedelem, II. Rákóczi Ferenc oltalomlevelének köszönheti az újraindulását és könyvállománya nagy részének a visszaszolgáltatását 1705-ben, az ellenreformációs üldözések első hulláma után. A XIX. századi Nagykollégium klasszicista teremkönyvtárba 1834-ben szállították át a könyveket. Nagy részük mára az 1986-ban épült Repositoryum épületében került elhelyezésre.

A kollégium *Tudományos Gyűjteményének* része napjainkban a Nagykönyvtár, a Levéltár, az Adattár és a Múzeum intézményeivel együtt. A kutatók mind a négy intézményben egyszerre is kutathatnak, ha szükséges.

Az elmúlt századok alatt a kollégium a város életének meghatározó tényezőjévé vált. A magyar írók tollán – mint a klasszikus műveltség fellegrát – „*Bodrog-parti Athén*”-nek nevezik; Csokonai a „*Múzsák székhelyé*”-nek mondja, s később, az angol nyelven megszerezhető és érvényesíthető diplomájának köszönhetően érdemli ki a „*magyar Cambridge*” elnevezést.

Büszkén mondhatjuk, hogy 2004 óta, amikor először voltunk Sárospatakon, az általunk kiadott könyvek is megtalálhatók a Nagykönyvtár állományában.

Este meglátogatott minket Kiss Endre József, hozta az új könyveket és egy kaniszter finom bort, amelyet vacsora után a társaság elfogyasztott a bentlakás parkjában.

Sárospatakról átmentünk Sátoraljaújhelyre, ahol a Kazinczy Múzeumnál már várt minket annak nyugalmazott igazgatója, dr. Fehér József, a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke. Tagja a mi egyesületünknek. Átadott egy sor új könyvet, mi is az általunk kiadottakból. Ettől kezdve ebédig velünk volt.

Első utunk a szlovákiai *Borsíba* vezetett. Itt található a *Rákóczi-vár*. A Bodrog jobb partján álló várkastély történelmi emlékhely, hiszen itt született II. Rákóczi Ferenc, a hagyomány szerint az emeleti sarokszobában, ahol látható bölcsőjének a másolata is. A XVI–XVII. században épült reneszánsz várkastély mocsaras területen állt, vizesárok vette körül. A XIX. században romossá vált. Az 1940-es évek elején helyreállították, benne helyezték el Zemplén vármegye múzeumát, amelyet 1945 után elszállítottak a szlovákok. Az 1990-es években kezdődött meg a romossá vált épület helyreállítása. Ebben nagy szerepe volt

Hajdú Jenőnek, az itteni Rákóczi Ferenc Egyesület elnökének. Az ő meghívására 2002-ben jártunk először Borsiban. 2004. március 28-án nagy ünnepséget szerveztünk itt a fejedelem születésnapja alkalmából. Váradról több mint negyven lorántffys diákot hoztam ide. 2006. március 25-én felavattuk, a Magyar Szent Korona Szövetség tagságával, az általuk rendbetett emlékszobát, amelyben a nagy fejedelem született. Előadást tartottam a kultúrházban *II. Rákóczi Ferenc kapcsolata a Partiummal és Erdéllyel* címen. 2010. április 10-én, Hajdú Jenő elnök felkérésére, Sátoraljaújhely polgármesterével együtt emléktáblát avattam fel a várkastély bejáratában.

Már várt minket a várkastély előtt régi ismerősünk, Kázmér István gondnok. Megkoszorúztuk a nagyságos fejedelem szobrát, majd elénekeltük a magyar és a *székely Himnuszt*. Miután közös fényképet készítettünk, meglátogattuk a fejedelem emlékszobáját.

A kirándulók Borsiban II. Rákóczi Ferenc szobra előtt

Következő állomásunk *Széphalom* volt, a 2008-ban elkészült *Magyar Nyelv Múzeumá*-nak impozáns épülete. Először meglátogattuk *Kazinczy Ferenc mauzóleumát*. A mauzóleumot újrifestették, a festményeket, képeket restaurálták. E hatalmas munka Fehér József érdeme. Ezután elmentünk Kazinczy sírjához, amelyet szintén felújítottak. Dovin Irma és alulírott koszorúzott és utána elénekeltük a Himnuszt. Visszamentünk a múzeumba, ahol a társaság megnézte a különböző tárlatokat. A nagy hőséget enyhítve házigazdánk hű tokaji borral traktált minket, ebéd előtt és ebéd után is.

Délután 4 órakor *Gönc*re értünk. Először megnéztük a református templomot. Oldalánál található az első Károlyi Gáspár-szobor. 1890-ben avatták fel a templomkertben, amely zarándokhelye lett a magyar nyelv szerelmeseinek. A templomkert túoldalán áll a Károlyi Gáspár Múzeum és Bibliakiállítás. 1590-ben itt készült el Károlyi Gáspár református prédi-

kátor jóvoltából az első teljes magyar bibliafordítás. A földszinten található a helytörténeti terem. Múltban és jelenben a református gyülekezet és a város számára a reformátori örökség, Károlyi Gáspár a bibliafordító prédikátor emléke, maga a *Szentírás*, formáló és megtartó erőként hatott, és munkál ma is. A Gönc városának helytörténetét bemutató teremben, a bejárattal szemben áll a bibliafordító Károlyi Gáspár szobra, Deák Árpád alkotása.

Károlyi Gáspár az 1580-as években megszervezi a magyar protestánsok régi vágyának megvalósulását, a teljes *Biblia* magyar nyelvre fordítását és kiadását. A reformáció egyik alapítója a „*sola scriptura*” (egyedül az írás) elve, eszerint az élet egyedüli zsinórmértéke a *Biblia*, amelynek ismerete minden hívő számára kötelező. Ehhez azonban nemzeti nyelvű fordítások kellenek, nekünk azonban mindaddig csak részfordításaink voltak (Pesti Gábor, Heltai János, Sylvester János, Tövisi Mátyás, Eszéki Szigeti Imre). Károlyi munkaközösséget szervezett a környékbeli prédikátorokból és iskolamesterekből, akik segítőtársai voltak a munkában. Valószínűleg részekre osztották a *Szentírást* és mindenkinek magának kellett megbirkóznia a rá osztott bibliai könyvvel. A fordítás az 1580-as évek vége felé készül el, ekkor a nyomdai munkák előtt Károlyi nézi át és látja el a fejezeteket címekkel és lapszéli jegyzetekkel. A kész mű kinyomtatásához igénybe veszi Mágóchy Gáspár és András, később Rákóczi Zsigmond anyagi és erkölcsi támogatását. A *Biblia* nyomtatására Vizsolyban került sor, ahol Rákóczi átengedte a nyomda részére a házát. A nyomdász, Mantskovits Bálint 1589-ben kezdett neki a nyomtatásnak 4 sajtóval, német és lengyel papírral és több nyomdászsegéddel. Mihelyt Károlyi elkészült a korrektúrával, a gönci diákok – köztük Szenczi Molnár Albert – vitték azt a nyomdába. Az utómunkálatok és a nyomtatás körülbelül 3 évet vett igénybe. A *vizsolyi biblia* (amiből ma az egész világon 52, ebből Magyarországon 24 található) 1590-ben készült el.

A *Biblia* magyar fordítását azóta számtalanszor kiadták, szövegét javították, de a *Károlyi Biblia* hatása a magyar irodalom- és művelődéstörténetre, az irodalmi nyelv alakulására felmérhetetlen. Éppen ezért különösen fontos, hogy keletkezésének városában Biblia-kiállításon mutassák be az idelátogatóknak a *Biblia* történetét a kódextől a számítógépig, ezért jött létre a múzeum Biblia-terme, ahol nemcsak kronológiai sorrendben, hanem különböző nyelvek szerint is csoportosítva vannak a Biblia-fordítások – köztük természetesen a magyar nyelvűek is.

Utolsó állomásunk *Vizsoly*, a „*református Betlehem*” volt. Már várt minket Kovács Zsolt Levente lelkipásztor, akivel egy hónappal ezelőtt Váradon találkoztunk. Első utunk a XIII. századi templomba vezetett, ahol megismerhettük a település és a templom történetét. A Hernád menti falut, Vizsolyt, amely az Árpád-korban a „királyné németjei” ispánságának központja volt, manapság kevesebb, mint ezren lakják. Első írásos említése 1215-ből származik Egyházaszvisoly néven. Valószínűleg II. Géza király alapította mint királynéi ispánsági birtokot Eufrozina királyné javára. A német telepesek elmagyarosodtak és a reformáció korára, 1575-ben Mágóchy Gáspár református földesúr birtokába került, aki igehírdetőként a bibliatudós lelkipásztort, Czeglédi Jánost állította a vizsolyi prédikálószték szolgálatába.

A település főútja mentén emelkedik a kőfallal övezett Árpád-kori eredetű református templom. A félköríves, alacsony, román stílusú, XIII. századi szentély szélesebb szentélynégyzeti részben folytatódik, gótikus tetőzettel, de a félköríves ablakok alapján eredeti-

A vizsolyi biblia címlapja

leg egyértelműen román stílusú volt. Majd az ennél jóval magasabb hajótér tömege tűnik fel. A templomhajó déli oldalán egy befalazott gótikus ajtónyílás látható, eszerint maga a hajó gótikus bővítvény. A nyugati homlokzathoz hozzáépítve – kevéssel a gótikus hajó tetőgerince fölé – magasodik a vaskos templomtorony. A XIV. századi torony alatt nyílik a templom mai bejárata. A hajó síkmennyezete új. A XIII. századtól a XVI. század elejéig folyamatosan díszítették a templomot falképekkel, feliratokkal. Eredetileg mind a külső, mind a belső fal festve volt. A szentély freskói nagyrészt XIII. századiak. A kisebb hajószakasz festése 1400 körül készült, a nagyobb hajószakaszt a XV. század első felében festették ki. A ma látható középkori faliképek (freskórészletek) a több mint hat évtized alatt, három fázisban folyó restaurálás során, a vakolat alól kerültek elő. Az apszis képei Krisztus születésével kapcsolatos jeleneteket ábrázolnak. A szentély falain Krisztus mennybemenetele, a Szent Kereszt megtalálása, Szent György harca a sárkánnyal látható. A diadalív hajó felé néző oldalán három sorban sorakoznak a falképek. Belépve a templomi térbe, az egyszerű karzat alatt tekinthető meg az 1590-ben itt, Vizsolyban nyomtatott első magyar nyelvű teljes *Biblia* egyik eredeti példánya.

A vizsolyi nyomda

ez áll: „*Visolban kezdetetett böyt elsőszombaton, az az 18. napián böyt elő hauának 1589. esztendőben. Es el vegeztetett Istenec kegyelmességéből, 20 napián szent Iacab hauának, Christus Wrunk születése után ennyi esztendőben 1590. Kiből diczértesséc az Wrunk áldandó szent Neue mind öröckön öröcké, Amen.*”

A teremben a korabeli nyomda legfontosabb kellékei láthatók, rekonstrukció formájában. Fából készült sajtó, amelyen a könyveket nyomtatták és a szedőszekrény, amelyben a nyomdabetűket tárolták. Hogy minél hitelesebb legyen, közülünk beöltöztették nyomdászruhába Voiticsek Árpádot – aki maga is nyomdász – és kipróbálták a nyomdát, ki nyomtatva egy ívet.

E rendkívüli látványok nyomán fáradtan, de rendkívül feltöltődve indultunk haza. Tudtuk, e hatalmas mennyiségű információ feldolgozásához hosszú idő szükséges. Rengeteget tanultunk. A reformáció kezdetei és a *Biblia* nyomában jártunk.

Dukrét Géza

A Székely Kapuk Napja

(Máréfalva, 2017. október. 13.)

A Székelyudvarhely tövében fekvő Máréfalva székely kapuinak számával és azok művészi értékével kiemelkedik az erdélyi települések közül. Gondolom, azt senki nem vitatja, hogy a székely kapunak Székelyföld a szülőhazája. A székelyek legfőbb büszkeségeinek egyike, a kopjafák és a rovásírás mellett, az idők folyamán a monumentalitás rangjára emelkedett népi alkotás. „*A székely ház mértékadó díszé és koronája a székely kapu, melyet valósággal családtagjának tekint a gazda, mert az a székely kapu tényleg él, és részt vesz mindennapi küzdelmes életének vérkeringésében, élővé válik azáltal, hogy a székely a lelkét is leheli bele, amikor kifaragja, és az Isten nevét vési rá szelíd és áhítatos betűkkel...*” (Nyírő József)

Máréfalva néprajzi nevezetessége tehát a galambdúcós székely kapu. Az eredeti helyén élő közel 100 sima kötött kapu és a 97 faragott kapu népi építészeti örökséget képvisel, a fafaragó népművészet igazi remeke, a székely ember fába vésett oklevele. Itt 25 műemlék-kapuért érez felelőséget a közösség, amelyek bár egyéni tulajdonban vannak, közösségi értéket képviselnek. Közülük a legrégebb álló kapu 1858-ban készült.

A székely kapuk állítása és felújítása révén való megőrzése a székely ember önbecsülésének bizonyítéka. Ezt a folyamatot csak segítette, bátorította a különböző kiadványok megjelenése, konferenciák szervezése

Kovács Piroska *Székelykapuk Máréfalván* című könyve a Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára sorozatban jelent meg és ezzel bemutatta és elismertette a helyi közösséggel, az egész magyar nyelvterülettel, sőt, egész Európával az erdélyi székelység talán legreprezentatívabb alkotását. A szerző nem csupán felmutatta néprajzi igényességgel ezeket a rendkívüli értékeket, hanem szakmailag is irányította a gyakorló kapufaragókat és végül elérte, hogy Székelyföld illetékes közintézményei anyagilag is támogassák a legrégebbi kapuk felújítását. Csak a 2017-es esztendőben magyarországi támogatással újabb 13 kaput mentettek meg az enyészettől Székelyföldön.

Piroska néni – ahogy meleg szeretettel emlegették nevét – több évtizedes, áldozatos, elkötelezett munkája elismerésül számos székelyföldi magas kitüntetésben részesült, végül pedig 2012-ben Lisszabonban átvehette az *Europa Nostra Díjat*.

A szeretett és köztiszteletnek örvendő tanárnő élete végéig alázattal szolgálta azt az ügyet, amelyet önként vállalt fel. 2016. október 13-án hunyt el a székelyszentléleki tájháznál, ahol az ottani felújított székely kaput adták át a használatnak. A kapuk védelmében mondott beszéde közben érte a halál. Az elhivatott pedagógus, a székely kapuk legjobb ismerője és védőjeként ismert és elismert tanárnő halála napja lett *A Székely Kapuk Napja*.

Máréfalván ez alkalomból konferenciát szerveztek, amelyen elhatározták, hogy emlékére minden évben,

Kovács Piroska

ezen a napon fogják megtartani a kapunapokat. A rendezvény rangját bizonyítja, hogy vezető politikusokon kívül tekintélyes szakemberek is megtisztelték jelenlétükkel, mint dr. Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, dr. Pozsony Ferenc, az MTA kültestületi tagja és mások.

A résztvevők több előadást hallgathattak meg, amelyek közül Mihály Ferenc farestaurátor előadását kísérte a legnagyobb érdeklődés, a székely kapuk helyreállításának módszertanáról.

Az előadó azt részletezte, hogy a székely kapuk szerkezeti elemei külön-külön milyen mértékben károsodnak, illetve eltérő az élettartamuk. Például a keményfából készült galambdúc alatti rész a legvédettebb, míg a kapuláb van a leggyorsabb károsodásnak kitéve ahol a talajjal találkozik. Legrövidebb életű a fenyődeszkából készült kapu nyílója, emiatt gyakrabban kell cserélni. A károsodás legfőbb tényezői az UV-sugárzás és a nedvesség. Megfelelő természetes védőszerekkel, főleg a nedvességtől lehet megvédeni a kaput, olyan szerekkel, amelyek nem képeznek filmréteget, a fához hasonló módon viselkednek és így hosszú távon biztosítják a fa védelmét annak fogyása nélkül. A felületek kezelésére a szakember szerint legjobban bevált a méhviasz használata, amely nem köt meg, hanem akár 50 év múlva is rugalmas marad. Ehhez olyan ásványi olajat kell keverni, amely nem szárad, majd kevés lenolajat kell hozzátenni. Ez a keverék aztán felmelegítés után felkenhető a fára, amely a tapasztalat szerint magába szívja, impregnálja. Ezt a műveletet, amennyiben 5–10 évenként megismételjük, hosszú távon tartósítjuk a fát felülete csökkenése nélkül.

Ezek voltak a kapufelújítás gyakorlati vetületei, de emellett igen fontos volna mihamarabb kidolgozni egy olyan módszertani szabályozást, amely meghatározná azt, hogy miként lehet megelőzni, vagy legalábbis lassítani a károsodás folyamatát, amely a felújítás elméleti kérdéseit is hivatott tisztázni, a gyakorlatival összhangban és biztosítani képes azokat a feltételeket, amelyeket a kutatók joggal elvárnak, hogy a megóvás igazából minden szempontnak megfelelhessen.

A konferencia második felében a jelenlevők kegyeletüket rótták le a máréfalvi temetőben Kovács Piroska sírjánál, majd koszorúzás és gyertyagyújtás következett a székelyszentléleki tájháznál, azon a helyen, ahol hivatásának teljesítése közben hunyt el.

Szatmári Ferenc

Honismeret, helytörténet Jász-Nagykun-Szolnok megyében

Összegzésre vállalkoztak nemrégiben Jász-Nagykun-Szolnok megye kutatói. November 3-án, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából Kunmadarason tanácskozársra gyűltek össze a megyében tevékenykedő kutatók, egyetemi hallgatók és tanáraik, hogy számot adjanak legújabb kutatási eredményeikről, akiket népes közönség hallgatott. Gulyás Katalin a megyében született honismereti pályázatok összegzését mutatta be. Fodor István Ferenc a megye legrégebbi honismereti szakkörének alakulásáról emlékezett meg. A házigazda, Laczkó Tóth Bertalanné pedig a néhány éve alakult és eddig szép példát mutató Kunmadarasi Honismereti Egyesület tevékenységét villantotta fel. Fodorné Hámori Ágnes a Tisza-füred környéki helyismereti kutatók identitást segítő munkáját ismertette, míg Ari Ilona

a megyében működő családkutató-közösségekkel ismertette meg a hallgatóságot. Barna Gábor és Jordán Ágnes a Tiszazugban folyó kutatásokról és kiadványokról beszélt. Szót kapott Besnyi Károly helytörténeti kutató is, aki a Bácskában folyó helytörténet-kutatást és -írást mutatta be és az ott megjelent könyvek címlapjait villantotta fel egy-egy diakép erejéig. Ebből érzékelhető volt, hogy a Kunságból kitelepült magyar református falvakban identitáserősítő szerepe van a honismereti munkának. Bathó Edit a Jász Múzeum arculatát meghatározó honismereti és hagyományörző szerepvállalást érzékletesen mutatta be vetített képek kíséretében. Örsi Julianna a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület könyvkiadói és konferenciaszervező tevékenységéről szólt. Bartha Júlia mintegy példaként a *Jászkunság* évkönyv legújabb kötetét ajánlotta az olvasók figyelmébe. Az előadásokból kiderült, hogy milyen céltudatos, kemény munka folyik a megyében a honismereti mozgalom keretében, amely hozzájárul a lokális történelmi tudat erősítéséhez, a történelmi ismeretek gazdagításához és a kulturális hagyományok ápolásához.

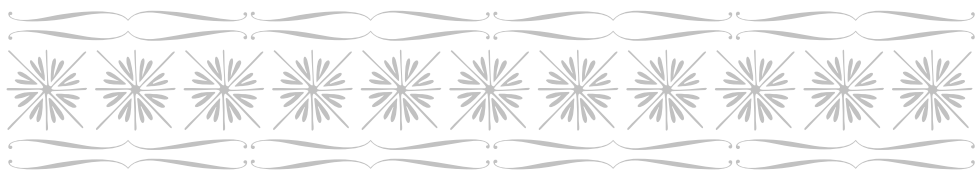
Pásztor István áttekintést adott a hon- és népismeret oktatásának múltjáról és jelenéről. Két egyetemi oktató (Pásztor István és Bárh M. János) és négy fiatal: Koszna Nikolett, Vásárhelyi-Varga Míra, Csikós Dávid egyetemi hallgatók és Jász Erzsébet doktorandusz a Nagy-kunságban végzett kutatásaikról számoltak be. A hanganyaggal és vetített képekkel illusztrált előadások bizonyították, hogy eredményes munka folyik a generációk együttműködésével a Nagy-kunságban. Reális alapja van annak, hogy a közös munkák könyv alakban is megjelenjen és széles olvasótáboruk lesz.

A községházán megtartott rendezvényt köszöntőjükben üdvözölték Kovács Sándor, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke és Guba László polgármester. A programot színesítette a kisújszállási Iris Mazsorettcsoport nyitótáncával. Mindenkit meghatott Kállai Erzsébet énekművész előadásában a *kun miatyánk*. A helyi honismereti kör leporellói kiválóan mutatták nemzeti értékmegőrzésben vállalt szerepük eredményeit, a vendéglátás pedig a helyi termékek gazdagságát. A konferencia zárásaként a református templom ódon falai között Laczkó Tóth Bertalanné a helyi történelmi és irodalmi emlékekre hívta fel a figyelmet.

A szervezők, rendezők (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Túrkevei Kulturális Egyesület, Kunmadarasi Honismereti Egyesület, Kunmadaras Nagyközség Önkormányzata) ezúttal jelesen vizsgáztak az együttműködésből: a honismeret kutatói, aktivistái eredményes konferenciát szerveztek, amelynek előadásait a jövő évi *Jászkunság* évkönyvben olvashatják a téma iránt érdeklődők, most pedig a rendezvényről hazavihették emlékeztetőül az előadások szinopszisát tartalmazó füzetet.

A rendezvény nem jöhetett volna létre támogatók nélkül. A megvalósítást segítették: Emberi Erőforrások Minisztériuma, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Együttműködési Alap, Magyar Művészeti Akadémia, Jász-Nagykun-Szolnok Megye Önkormányzata, Nagy-kun Hagyományörző Társulás, Kunmadaras Nagyközség Önkormányzata.

Örsi Julianna

Dánielisz Endre laudációja*

Nagyra Becsült Egyházi Méltóságok!
Tisztelt Főkonzul Úr, Elnök Urak, Polgármester Úr!
Mélyen Tisztelt Dánielisz Endre Tanár Úr!
Kedves Hölgyeim és Uraim!

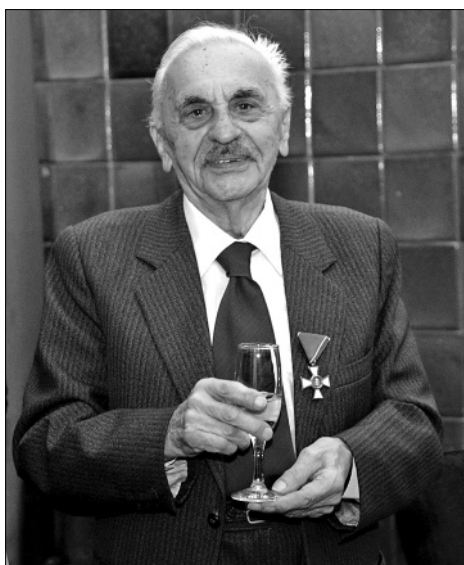
Köztudott, hogy Arany János a toll, a szó erejével óhajtott részt venni az 1848–1849-es szabadságharcban. Ahogy ő maga mondta: „*Kedvenc eszmém költői hatást gyakorolni a népre.*”

Ide illő ez a párhuzam egy olyan békés, filantróp, sokoldalú irodalmár esetében, mint Dánielisz Endre, akitől távol áll minden felforgató gondolat. Hogy miért? Mert példamutató, ahogy az a konok erő megmutatkozik békés kitarásában, amelyet irodalmi és civil törekvéseinek céltudatosságában, szándékainak tisztaságában és következetességében találhatunk meg. Mert példamutató, amit kulturális és szellemi értékeink megtartása, felmutatása, támogatása és fejlesztése érdekében tesz. Mert példamutató, ahogy régióink (és nemcsak) magyar nemzetiségű közösségének olyan lelki és szellemi táplálékot nyújt, amely művelődést, erőt, kitarást és nem utolsósorban kikapcsolódást is jelent. Mert példamutató, ahogy minél erőszakosabb és alattomosabb kihívások érték a múltban, annál elevebb lett benne az ellenállás szelleme, az ellentmondás ereje, mert példamutató tanári, emberi, baráti milyensége. Dolgozott csendben, céltudatosan a legnehezebb évtizedekben is. Nyújtott és nyújt odafigyelést és szeretetet a lehetetlen helyzetekben is. Honnan meríti ezt a magabiztos erőt?

Úgy vélem, magyarázatot nyerünk, ha megismerkedünk eddigi életútjának azon meghatározó állomásaival, amelyek sorsát alakították, jellemét formálták: azaz az irodalom iránti szeretetét, szerénységét és mások megértésének ma már oly ritka képességét.

Őseinek ősei lengyelországi németek voltak. Az első, Nagyszalontára érkezett Dánielisz a nagypapa volt, aki Békéscsabáról jött, és ahol több Dánielisz is élt, valamennyi fésűs kisiparosként.

Dánielisz Endre, mindannyiunk Tanár Ura Nagyszalontán született 1925. április 6-án. Szülőhelyén végezte a középiskolát, tanító volt Köröstarjánban, majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerezte meg pedagógia-lélektan szakos tanári diplomáját. Középiskolai tanár Aradon; a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum igazgatója, majd ugyanitt iskolapszichológus és tanár. Több hazai és magyarországi kiadványban közölt,

Dánielisz Endre a díjátadó ünnepségen
(Szenkó Melinda felvétele)

* Elhangzott 2017. szeptember 21-én a nagyszalontai Magyar Házban a magyar állam által adományozott kitüntetés, *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* átadása alkalmából

románul a *Familia* című nagyváradi folyóiratban. Szerkesztett és előszókat írt, tevékeny szerepet töltött be Nagyszalonta irodalmi életében: a helytörténet, iskolatörténet, irodalmi folklórkutatás művelője. A nagyszalontai Arany János Irodalmi Kör szervezője és előadója volt, az újjáalakított körnek pedig tiszteletbeli örökös elnöke és aktív résztvevője.

De Endre Bátyánk diplomás fésűségéd is, orosz-, francia-, latintanárr, bábszínházat tanító, majd mesekört vezető, diákként múzeumi idegenvezető, és (tudták?) barlangvezető...

Hatalmas a publikációs listája, szinte kimeríthetetlen a repertóriuma, irodalmi és helytörténeti, etnográfiai, nyelvészeti publikációinak se szeri se száma. Saját összegzése szerint 1951 óta 33 önálló művet publikált, 14 kötetet szerkesztett, 2150 tanulmányt és cikket írt, évente átlag 10–10 előadást tartott hazai és külföldi egyesületekben, az Ő meghívására több mint száz jeles hazai és külföldi személyiség látogatott el Nagyszalontára. Dánielisz Endre 92 esztendő és jelenleg is dolgozik, alkot!

Egyik legfontosabb célkitűzése így szól: „*Egyéni képességeim minél teljesebb kifejlesztésével hasznára lenni az emberiségnek, főként annak a társadalmi közösségnek, amelyben munkálkodnom adatott.*” Ez alapján cselekszik a mai napig, és így épül be az elkövetkező nemzedékek tudatába, ami majd tovább visszhangzik évszázadokon át (akkor is, amikor alkotójának minden tárgyi emlékét elfedte a változó idő).

Tisztelt Egybegyűltek, Kedves Tanár Úr!

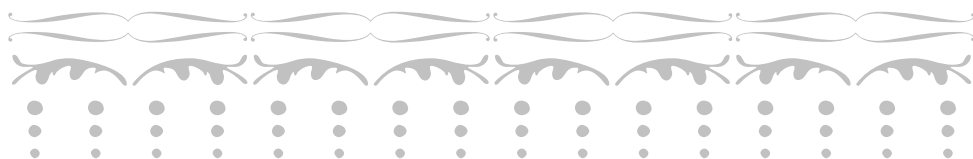
Azt olvastam Önről, hogy Arany Jánossal 16 éves korában jegyezte el magát, amikor is önkéntesként kezdett el dolgozni a múzeumban, és azt gondolom, ahogy Arany János, úgy Ön is örökké jelen van és lesz közösségünkben. Kevés embernek adatott az meg, hogy már életében halhatatlan legyen, de Ön, Nagyszalonta irodalmi életének és az Arany-relikviák őrzőjének kiemelkedő bástyájaként, túl a kilencvenen, mind a mai napig Bihar megye egyik legtermékenyebb közírójaként az lett! Ön nemcsak értékeket ápol és őriz, hanem TEREMT is!

Azt szokták mondani, hogy egy-egy kitüntetés, díj értékét az mutatja, hogy kik azok, és milyen színvonalat képviselnek, akiknek odaítélik. Úgy gondolom, hogy *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetés értéke is növekedett azáltal, hogy mától Dánielisz Endre is eme kitüntetés birtokosa. Nagyszalonta közössége is gazdagabbá lett e kitüntetés által. Szívvel gratulálok a kitüntetéshez és kívánom, hogy az a lelkesedés, tűz, amely Önben él, minél több embert érintsen meg, hagyjon nyomot, ösztönözzön cselekvésre bennünket.

Adjon az Isten látó szemeket és halló füleket számunkra, hogy megismerjük és megértjük az Ön munkáit és bölcsességet ahhoz, hogy értékeljük és kövessük az Ön példamutató, értékteremtő, a közösségnek minden körülmények között adni tudó életútját.

Adjon az Isten erőt, egészséget mindannyiunk Tanár Urának, Dánielisz Endrének, hogy folytathassa még sok éven át alkotó munkáját és gyarapíthassa magyar kultúránk panteonját!

Biró Rozália

Kájoni János-díjasok a XVI. Moldvai Csángó Napon

(Csíkszereda, 2017. november 12.)

A harmadik évezred elején határozta el néhány jeles és a csángók iránt felelősséget érző ember Csíkszeredában, hogy minden esztendőben megrendezik a Moldvai Csángó Napját, amikor ünnepi rendezvényekkel, kiállításokkal, művelődési műsorokkal hívják fel a társadalom figyelmét nehéz sorsukra, történelmük tanulságaira, kulturális értékeikre. Ilyenkor „*értük szól a harang*” az ünnepi szentmisén, őket köszöntik a velük foglalkozó méltatások, a különböző témájú előadások, esténként velük vigadnak a Csángó táncházban a szeredai fiatalok. Esetenként egy-egy moldvai csángó településről érkezettek voltak a Csángó Nap vendégei, máskor valamilyen kiemelt téma köré rendeződött az ünnepség programja.

2017-ben a Magyar Nyelv Napjára került a XVI. Csángó Nap, ami minden szempontból szerencsés döntés volt, hiszen ők őrizték és őrzik mindmáig a magyar nyelv archaikus formáját, a moldvai csángó tájnyelvet. S amiként őrizték magyar anyanyelvüket, úgy őrzte meg anyanyelvük – anyai tájnyelvük – őket, a Kárpátokon túlra kerülteket a nyelvileg, vallásilag, politikailag idegen környezetben – magyarnak. „*A nyelv ma néktek végső menedéktek...*” – írta Reményik Sándor, s ez érvényes minden kisebbségi sorban élő népre, népcsoportra, különösképpen a szórványban élő, sorsuk miatt hiányos nemzet tudattal rendelkező, kiszolgáltatott helyzetben lévő moldvai magyarokra.

Október 12-én délelőtt Csíkszereda egyik építészeti ékességében, a Makovecz Imre által tervezett Millenniumi Templomban a csángókért, a csángók megmaradásáért imádkoztak a hívek, őket bátorította a prédikáció, a szentmisén pedig a Csángó Továbbtanulók Közösségének diákjai működtek közre.

A délutáni programra a Csíki Játékszín Hunyadi László Kamaratermében került sor. Ferencz Angéla, a fő szervező Hargita Megyei Kulturális Központ igazgatója, dr. Csige Sándor, a Magyar Köztársaság csíkszeredai főkonzulja és Rácz Árpád gyimesi iskolaigazgató, megyei tanácsos köszöntötte a résztvevőket. A *Jelentés a nyelvi határról* című ünnepi műsorban közreműködött Fülöp Zoltán, a Csíki Játékszín művésze, továbbá László Albert, Katona Eduárd, Kánya Tamás és Polcovnicu Cselina csángó diák. Közben Ádám Gyula fotóművész, a Hargita Megyei Kulturális Központ munkatársa fotóiból láthattunk a háttérre vetített képeket. Majd átadták a Hargita Megyei Tanács által alapított Kájoni János-díjat, amely – az alapító okirat szerint – olyan személyeknek adományozható, akik „*a kulturális élet, az irodalom, a művészetek (zene, tánc, színház, képző- és iparművészet, építőművészet, népművészet, film- és fotóművészet) terén kiemelkedő művészi színvonalú alkotó tevékenységet, valamint a közművelődésben hosszú időn keresztül maradandó értékeket teremtő, kiemelkedő munkát végeztek*”.

A szép kitüntetést ebben az esztendőben a következők kapták meg.

Borbáth Erzsébet, a József Attila Iskola nyugalmazott igazgatója, a továbbtanuló csángó diákokat anyagilag támogató Domokos Pál Péter Alapítvány elnöke, aki Sarány István laudációja szerint „*nem többet és nem kevesebbet tett, mint értelmiséget nevelt a moldvai magyaroknak... Tanítványainak igazgatója, tanára, s mikor kellett, anyjuk helyett anyjuk volt, és sok-sok többletmunkával behozta tanítványainak a magyar óvoda és a magyar elemi isko-*

la miatti hiányos nyelvismeretből adódó hátrányát.” A támogatáshoz „partnereket kerestett és talált elkötelezett egyháziak, pedagógusok, civilek, hivatalnokok, vállalkozók személyében, annak érdekében, hogy tanítványai magyarul folytathassák a középiskolát és az egyetemet, s majd diplomás emberként térhessenek vissza abba a közösségbe, ahonnan jöttek.” Nem rajta múlik, hogy ez a célkitűzés csak részben sikerül.

Ferencz Gabriella munkásságát a csíkszeredai Csángó Továbbtanulók Közösségének vezetőjét ugyancsak Sarány István méltatta. Évente 40–50 csángó diák van a keze alatt, akik Csíkszereda középiskolaiba járnak, köztük olyanok, akik „érdeklődést és hajlandóságot mutatnak felsőfokú tanulmányok végzésére is. A Csíkszeredában tanul, bennlakásban [kollégiumban] élő moldvai magyar fiatalok ugyanolyan körülmények között tanulnak, mint idevaló társaik, de az otthon melegét, az anya gondoskodó szeretetét, az apa féltő szigorát” Ferencz Gabi pótolja számukra. Így „... féltő anyjuk, megértő barátnőjük, vagy atyai szigorral fellépő nevelőjük, tanítójuk, lelki bajokban segítők.” Igyekszik pótolni azt a nevelői hatást, amiben az iskolai oktatás során nem részesülnek.

Dr. Nyisztor Tinka abban a moldvai magyar faluban született és ott él ma is, amelynek templomát a régióban egyedülálló módon sikerült megőrizniük Szent István magyar király oltalmában. Ez pedig erőt ad és kötelességet jelent annak a közülük való értelmiséginek, akit – mint Magyar Lajos írta volt – „feldobott magából a nép”. Nem véletlen tehát – Mirk Szidónia-Kata laudációja szerint –, „hogy küldetéses harcát akkor is folytatta, mikor Sepsiszentgyörgyre került, ahol egyik alapítója lett a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének, elindítója a Csángó Újságnak [ma Moldvai Magyarság], aláírásokat gyűjtött az anyanyelvű vallásgyakorlat lehetőségéért, jászvásári püspökségre, bukaresti nunciushoz, Vatikánba vezette faluja katolikusainak képviselőit.” Közben néprajzi diplomát szerzett Budapesten, „rátalálva fő kutatási területére, a moldvai magyarok hagyományos táplálkozásának témájára, amiből a csángómagyarok közül elsőként szerzett néprajzi doktorátust”. Talán legnagyobb teljesítménye, hogy mindezek után visszatért szülőfalujába, ahol részt vesz a magyar nyelvű oktatási programban, létrehozta a Szent István Egyesületet, majd a Szent István

Négyen a Kájoni János-díjasok közül. Balról jobbra: Halász Péter, Ferencz Gabriella, Duma-István András és Borbáth Erzsébet (Ádám Gyula felvétele)

gyermekei imacsoportot, emlékművet állított a falu alapításának évfordulójára, házát tájházzá alakította, ahol előadásokat tart a helyi kultúráról. Mindezt fizetés nélkül, a moldvai magyarság ügyének önzetlen szolgálatával.

Duma-István András a Szeret-Klézse Alapítvány megteremtője, a klézsei Magyar Ház megálmodója, megvalósítója és működtetője. Román nyelvű iskolába járt, kétkézi munkásként, felnőtt fejjel tanulta a magyar irodalmi nyelven való verselést. „*Olyanok a versei – írja méltatásában Gáspár Izabella-Enikő –, mint a szívroham előtti migrén, a végveszélybe került, elpusztításra ítélt anyanyelv szükülő jajszavai.*” Az ezredforduló óta három kötetet jelent meg: *Csángó mitológia* (2005), *Csánglia* (2010) és a *Csángók világa* (2015) címmel. „*Duma-István András a magyar nyelv oktatásáért folyó moldvai küzdelem egyik kezdeményezője, az általa létesített klézsei Magyar Házban anyanyelven folyik a gyermekek iskolán kívüli oktatása, közművelődési foglalkoztatása, furulyára, kobozra, énekszóra, táncra oktatása.*” Itt működik a Petrás Incze János Tájmúzeum, ahol a település neves plébánosának, hagyományos műveltsége első feltárójának emlékét ápolják.

Ugyancsak Mirk Szidónia-Kata, a *Moldvai Magyarság* folyóirat felelős szerkesztője méltatta *Halász Péter* néprajzkutató munkásságát, „*aki az 1960-as évektől folyamatosan jár Moldvába, s érdeklődésének középpontjában a moldvai magyarság néprajzi hagyománya, tárgyi kultúrája áll. Változatos tárgyú tanulmányai, hiánypótló tematikus monográfiái (A moldvai csángó magyarok hiedelmei, A moldvai magyarok hagyományos állattartása, A hagyományos szántóföldi növénytermesztés a moldvai csángó magyaroknál, Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban) ma már megkerülhetetlenek a szakirodalomban. A terepmunka és a tudományos kutatás mellett fontosnak tartja, hogy krónikásként tudósítson az identitásuk, nyelvük megőrzéséért folytatott harcukról. Számos, a moldvai magyarság életével foglalkozó ismeretterjesztő filmnek volt szakértője és riportere, nevéhez kapcsolódik a moldvai magyarok első bibliográfiája és az első csángó kutatástörténeti összefoglaló (Eredmények és feladatok a moldvai csángók néprajzi kutatásában) megírása is. Irányító és szervezői tevékenysége nélkül nem működhetett volna olyan sikeresen évtizedeken keresztül a magyarországi önkéntes néprajzi és a honismereti mozgalom, nem jöhetett létre a Lakatos Demeter Kulturális Egyesület. 2010-ben családjával Gyimesbe költözött, hogy minden idejét és energiáját fő életcéljának, a moldvai magyarok kultúrája feltárásának és bemutatásának szentelje.*”

Az úgynevezett Csángó Bennlakás moldvai diákjai csokorba szedtek, s a kulturális műsor keretében felsoroltak pár tucat olyan tájszót, amelyek közösségeikben használatosak és jellegzetesen *moldvai magyarnak* tekinthetők. Ami persze nem az önálló „csángó nyelv” létrejöde, hanem arra, hogy milyen gazdag a moldvai magyar tájnyelv. Ilyeneket hallhatunk többek között: *bingó* (bimbó), *cenke* (kutyakölyök), *cinka* (leányka), *geluska* (tőtike), *ispotály* (kórház), *katrincásgém* (gólya), *kendező* (törülköző), *kukul* (alszik), *pisleny* (csirke), *sérik* (fáj)... stb. Egyikben-másikban a nem nyelvészek is felismerhetik régi magyar nyelvünk emlékeit, a hozzáértők pedig azt is tudják, hogy esetenként eltérő szavakat használnak a mezősegi és a székely eredetű moldvai magyarok.

A Magyar Nyelv Napján megtartott Csángó Napot moldvai táncház zárta, amelynek a Hargita Megyei Kulturális Központ adott otthont, ahol a Csíkszeredai Gyermekek Háza Serke táncosai és a Borsika táncsoport tanította a résztvevőket, a muzsikát pedig Ádám Rebeka, Farkas Endre, Nagy István és Katona Eduárd szolgáltatta.

H. P.